

УДК 94(477):504(041)

І. Г. Коваленко-Чукіна

**ДІЯЛЬНІСТЬ ПРИРОДООХОРОННИХ ОРГАНІЗАЦІЙ
ТА ЇХ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ПАРТІЇ ЗЕЛЕНИХ**

Стаття присвячена діяльності природоохоронних організацій та їх впливу на розвиток Партії Зелених. Висвітлено зародження Зеленого руху та розвиток від громадських ініціатив до могутніх політичних партій.

Зелений рух, який розвивався в СРСР, поклав початок формуванню Зелених організацій, які діяли в межах всієї його території. Не дивлячись на розпад СРСР, неформальні екологічні організації не припинили свого існування, вже в незалежних державах почали створюватися Партії Зелених.

Ключові слова: *природоохоронна організацій, партія, Зелений рух, громадські ініціативи.*

Поглиблення кризових відносин суспільства і природи, з одного боку, та послаблення тоталітарної системи в СРСР, з іншого боку, викликали наприкінці 80-х років різкий розвиток відчизняного екологічного руху. З'явився потік друкованої продукції, в якій робилися спроби аналізу цієї діяльності, на відміну від великої кількості нових суспільних рухів [10].

Такі групи виділялись із офіційних структур, створювалися із студентів або на базі туристичних клубів. Також ініціатива виходила від жителів тієї або іншої місцевості.

У травні 1958 р. гурток з охорони природи створили студенти Тартуського університету в Естонії. У грудні 1960 р. в Москві виникла перша дружина охорони природи. Її ініціювали студенти біологічного факультету МДУ (Е. Славський, В. Кончін, В. Лапін) [4:94].

З цієї дружини розпочався один із самих енергічних і стабільних природоохоронних рухів країни. У 1972 році близько тридцяти дружин з охорони природи нашої країни об'єдналися, що стало початком найбільшого стабільного природоохоронного руху країни – Руху Дружин з охорони природи (РДОП).

Основною діяльністю РДОП була природоохоронна робота – боротьба з браконьєрством, масовими вирубками ялин в передноворічний сезон, збором дикорослих рослин, організація нових об'єктів (головним чином, заповідників і пам'ятників природи), що охороняються, ініціація рішень місцевої влади, що направлені на охорону окремих видів рослин і тварин. Окрім цього, рухом здійснювалися й інші програми: екологічна освіта школярів, екотуризм, екологічна пропаганда, боротьба з забрудненнями. Рух постійно розширювався і до середини 80-х років налічував більше ніж 100 дружин з охорони природи [12:85].

Екологічний рух не був особливо масовим, але відрізнявся високим рівнем професіоналізму, що, втім, природно для студентів, чия майбутня діяльність так чи інакше пов'язана з освітою, біологією, екологією. Матеріальні ресурси для здійснення своєї роботи екологічний рух брав із бездонних державних джерел, використовуючи систему вищої освіти, комсомол, всесоюзне товариство охорони природи, структуру природних територій, що охороняються. Проблема ресурсів взагалі не стояла перед рухом, що формально існував при вузах і ВЛКСМ. Вони були не єдиною формою екологічних ініціатив на той час [13].

У середині і наприкінці 80-х років розвиток екологічного руху викликаний змінами політичного контексту як в СРСР, так і за його межами. Не лише політичні реформи М. Горбачова, що привели до послаблення державного контролю за суспільним рухом, але і цілий ряд інших подій викликали небувалу активізацію екологічного руху. Масові виступи Зелених в Європі (Німеччина, Франція, Іспанія, Італія), а потім вихід на політичну арену західноєвропейських країн екологічних і Зелених партій знайшли своїх прихильників і в Східній Європі. Прямі дії у поєднанні з роботою в парламентах, благородство цілей при запереченні традиційної політики Європейських Зелених завоювали симпатії багатьох людей.

Виникали все нові і нові цивільні ініціативи, що згодом об'єдналися в асоціації. Стали виходити незалежні від державної цензури екологічні видання. Виник Соціально-екологічний Союз – найбільше в нашій країні об'єднання неурядових екологічних організацій. З'явився Рух за створення Партії Зелених (РСПЗ) та інші еколого-політичні ініціативи. По країні прокотилася серія масових виступів на захист довкілля, більшість із яких закінчувалася перемогою екологічного руху – були зупинені небезпечні виробництва, заморожені проекти будівництва нових і розширення старих атомних електростанцій, зірвані плани спорудження гігантських каналів.

На початку 90-х років розвиток екологічного руху настав у зв'язку зі зміною політичного і економічного контексту – дезінтеграцією і розпадом Радянського Союзу, економічними ринковими реформами.

Надії багатьох Зелених на те, що демократична система управління змінить пріоритети розвитку суспільства на користь природи і людини, не здійснилися. Разом із надіями розпалася і частина екологічного руху. Зелені отримали удар в спину від своїх колишніх союзників по антиавторитарному руху. Демократи, що прийшли до влади, вже більше не використовували популярні екологічні гасла, та і ті вже перестали бути такими. Економічна криза висунула на перший план економічні інтереси. Єгор Гайдар, що почав свою політичну кар'єру в Зеленому русі, де виступав разом зі всіма проти атомної енергетики, очоливши Уряд, не просто забув про свій підпис під антиатомною резолюцією, а й підписав рішення щодо розширення атомної індустрії (сумнозвісні «26 нових реакторів») [6]. Те саме відбувалося і на регіональному рівні влади. До спадщини «реального соціалізму» у вигляді витратної економічної інфраструктури радянського різновиду індустріалізму

додалися антиекологічні аспекти ринково-економічної системи. Суспільство все більше почало орієнтуватися на споживчі пріоритети. Соціальна база екологічного руху різко скоротилася [14]. Ресурси (перш за все – люди, фінанси і час) сучасного екологічного руху в колишньому СРСР були надто обмежені. Це відбулося з однієї причини – відсутності значної кількості вітчизняних ресурсів.

З 25 грудня 1988 р. діє рух «За атомну безпеку» (Новгород, Дзержинськ, Богородськ). Він виступає проти будови і роботи ГАСТ [9]. 28 лютого 1989 р. виник рух «Невада Семипалатинськ», який виступав за припинення ядерних досліджень у всьому світі. Рух був організований широкомасштабними акціями протесту, міжнародною конференцією в травні 1990 р. в Алма-Аті. У результаті широкомасштабного суспільного протесту і підтримки міжнародних екологічних організацій діяльність руху привела до успіху.

Московська екологічна федерація об'єднувала біля 60 екологічних груп із різних районів столиці й області, займалася, в першу чергу, міськими проблемами [7].

Еколого-політичний клуб «Альтернатива» – одне із найбільших екологічних об'єднань на Волзі. Екологічне об'єднання «Дельта» Петербург, утворене 12 квітня 1988 р., займалося збиранням та розповсюдженням інформації, пов'язаної з екологічними проблемами регіону, проводило акції протесту. «Дельта» виступила ініціатором міжнародних форумів «Балтика-88», «Балтика-89». Всесоюзні міжреспубліканські ініціативи займаються, основним чином координаційною діяльністю регіональних і місцевих організацій – шляхом створення систем інформаційного обміну між ними. На кінець 1990 р. нараховувалося біля 50 об'єднань. Не дивлячись на розпад СРСР, неформальні екологічні організації, що діяли в межах всієї його території, не припинили свого існування: лише окремі колективні члени вийшли зі складу Соціально-екологічного союзу або «Зеленого руху», а Ліга Зелених Партій навіть розширила сферу діяльності. Соціально-екологічний союз виник у серпні 1987 р., він мав 120 колективних і 250 індивідуальних членів у 45 містах 11 республік [19]. До грудня 1988 р., коли відбулася його засновницька конференція, Союз існував як рух випусників вузів – учасників дружин з охорони природи. Пізніше до них приєдналися й інші неформальні організації. Соціально-екологічний союз займався розповсюдженням екологічної інформації і досвіду природоохоронної роботи, розробкою екологічних і соціальних проектів.

За ініціативою Українського республіканського комітету захисту світу (О. Т. Гончар) 25–26 квітня 1989 р. у місті Києві відбулася конференція асоціації «Зеленій світ» (голова – Ю. Щербак), в роботі якої взяли участь приблизно 170 осіб, у тому числі 54 делегати з 17 областей республіки (у 8 областях організації цієї асоціації ще не були створені). Були присутні також окремі представники УКК, УХС, УНДЛ і запрошені з міст Кургана, Мінська, Тбілісі, журналісти з Норвегії.

З доповіддю на конференції виступили заступник голови асоціації, член-кореспондент АН УРСР Д. М. Гродзінський. Доповідь була конструктивна, розкривала можливості і завдання широкої громадськості в роботі з оздоровлення екологічної обстановки. В дебатах виступило понад 40 осіб [9].

Головним чином виступи містили критичний аналіз екологічної ситуації в окремих областях і республіці в цілому, приклади досвіду і труднощів в практичній роботі самодіяльних екологічних об'єднань на місцях. Різкої критики за неухвалене відношення до проблем екології піддавалися Кременчуцький, Миколаївський, Іванівський, Славутицький, Шепетівський міськвиконкоми і міськкоми партії [15]. Були висловлені співчуття щодо того, що у ряді міст – Полтаві, Калуші Івано-Франківської області, Кременчуці Полтавської області, Трускавці Львівської області, Слауті і Шепетівці Хмельницької області створювалися штучні перешкоди для проведення екологічних мітингів і зборів.

Конференція асоціації «Зелений світ» показала, що партійний комітет, первинні парторганізації при активній і умілій роботі можуть проводити свою лінію, добиватися підтримки більшості, успішно протистояти екстремістськи налаштованим неформальним об'єднанням і групам, давати відсіч їх лідерам, не допустити проникнення в керівні органи цього руху функціонерів з НДУ, УКК, УХС, УНДЛ [16].

Партійним комітетам в подібних випадках необхідно було б активніше використовувати надане (№ 61 Статуту КППС) право організації партійних груп для проведення політики партії на з'їздах, конференціях і зборах, скликаних державними і суспільними організаціями. Соціально-економічний відділ ЦК Компартії України, разом із іншими відділами ЦК, націлює інші комітети на місцях на посилення партійного впливу в самодіяльних екологічних групах і об'єднаннях, прискорення вирішення першочергових проблем охрони природного середовища і забезпечення здорових умов життя і праці населенню.

Історія створення в СРСР Партії Зелених відноситься до дебатів учасників I з'їзду соціально-екологічного союзу, що проходив у грудні 1988 р. Після того, як більшість делегатів відхилила проект резолюції, направлений проти атомної енергетики, група радикальних учасників з'їзду з ряду міст країни прийняла рішення про створення Оргкомітету Партії Зелених. Активну позицію в цьому питанні зайняв Самарський союз Зелених (лідери С. Кривов, С. Фомічев і ін.). Орган цього союзу – «Третя дорога» – так пояснила необхідність утворення нової організації: «Мета партії Зелених – запобігти екологічній катастрофі. Але ми усвідомлюємо, що без вирішення проблем політичних, не вирішити і глобальні проблеми. У цьому наша корінна відмінність від традиційних природоохоронних рухів». Оргкомітет був остаточно сформований 27 лютого 1989 р. в Москві на конференції природоохоронної організації «Зелений рух». У травні цього ж року Оргкомітет був перетворений в Рух за створення Партії Зелених. Виникла організаційна мережа, що поєднала радикальних екологів із багатьох міст –

тих, хто усвідомив, що порятунок довкілля вимагає не лише конкретних заходів, але і принципово нових (альтернативних) відносин між людиною і природою та самими людьми. Істотний вплив на формування партії зробили західнонімецькі Зелені і теоретичні роботи активістів радянського екологічного руху: «Зелений зошит» А. Постоловського (Кокряцького) і «Екосоціалістичний маніфест» В. Грея (Дамьє). Ці та інші матеріали публікувалися на сторінках «Третьої дороги». Літом 1989 року Рух за створення Партії Зелених виступив одним з головних ініціаторів 35-денної блокади, направленої проти спорудження заводу з переробки хімічної зброї в Чапаєвську (акція увінчалася успіхом). Поступово зміцнювалися зв'язки між учасниками РСПЗ і їх контакти з іншими екологічними клубами і ініціативами. Осінню 1989 р. представники Руху поряд із Зеленими з ФРН і радянськими офіційними представниками взяли участь у семінарі з проблем ядерної енергетики, який проходив у Москві.

У Києві 28–29 жовтня 1989 р. відбувся I з'їзд Української екологічної асоціації «Зелений світ». В його роботі взяли участь 301 делегат (з 350), які були обрані від усіх областей республіки. Найбільшою кількістю делегатів були представлені м. Київ (89), Львівська, Івано-Франківська, Полтавська області (15–22), найменше – Кіровоградська, Вінницька, Чернігівська, Київська, Сумська області (1–4 делегати) [17].

За даними мандатної комісії з'їзду серед делегатів були 79 осіб – молодь до 30 років, 59 – жінок, 279 – люди з вищою освітою, 62 – з вченою ступінню, за національністю – 232 українці, 58 – росіян, 8 – євреїв, інших даних комісією не наведено.

Було запрошено близько 270 гостей. Серед них – вчені, письменники, представники державних, партійних і громадських організацій республіки, а також з м. Москви, Білорусі, Казахстану, Прибалтійських республік. У роботі з'їзду взяли участь 9 народних депутатів СРСР, зокрема, М. М. Амосов, Р. А. Братунь, М. А. Куценко, Б. І. Олійник, Л. І. Сандуляк, Ю. М. Щербак. В числі зарубіжних гостей – представники екологічних організацій із Великобританії Грінпіс, США, Нідерландів, Швеції, Чехословаччини. Були присутні кореспонденти багатьох республіканських та деяких союзних і закордонних засобів масової інформації, всього – 31 журналіст.

З'їзд відкрив і виступив з доповіддю голова асоціації «Зелений світ» письменник Ю. М. Щербак. Вступне слово сказав голова Українського республіканського комітету захисту миру, академік АН УРСР, письменник О. Т. Гончар. В обговоренні доповіді, проектів, програми і статуту асоціації взяли участь 52 промовці [1:1].

Головними завданнями на даному етапі визначено активну участь асоціації в виборах до Верховної Ради УРСР і місцевих Рад народних депутатів [2:5]. В документах з'їзду знайшли відображення чимало положень, які обстоює рух. Також делегати підтримали пропозицію руху щодо оголошення 26 квітня днем національного трауру, виказали подяку НРУ і народному депутатові СРСР В. Яворівському за передачу на потреби

потерпілих від аварії на ЧАЕС закуплених за кордоном медичних інструментів і ліків. Однак на відміну від квітневої (1989 р.) конференції ніхто не ставив питання про вступ асоціації до НРУ, не було також виступів від УХС і УНДЛ [18].

В рамках програми з'їзду було проведено агітаційний екологічний «проти АЕСівський» похід від м. Нетішин Хмельницької області до Києва, екологічний мітинг, прес-конференцію, організовані виступи співаків, виставки плакатів і фотографій, продаж надрукованого спеціально до з'їзду бюлетеня «Зелений світ» та інших інформаційних матеріалів, а також значків асоціації і НРУ.

З'їзд завершив організаційне утворення асоціації як добровільної громадської організації. На з'їзді було затверджено програму і статут асоціації, прийнято 17 звернень і резолюцій [8:54].

З'їзд обрав керівні органи асоціації, Зеленої раду, секретаріат, контрольну-ревізійну комісію. До Зеленої ради увійшло близько 100 осіб, у тому числі, 45 киян. Серед членів ради – народні депутати СРСР Р. А. Братунь, С. І. Кнєв, Н. А. Куценко, Л. І. Сандуляк, Ю. М. Щербак його заступник – член-кореспондент АН УРСР Д. М. Гродзінський, журналіст А. П. Глазовий, інженер А. М. Панов, кінорежисер Ю. А. Ткаченко.

Засновано друкований орган асоціації – газету «Зелений світ». Прийнято рішення про створення колегії експертів і екологічного фонду асоціації, які має очолити Д. М. Гродзінський.

З'їзд проголосив народження в СРСР Партії Зелених, але виявив у його учасників глибокі розбіжності з питань про те, як повинна виглядати створювана організація і що вона повинна робити. Склалися дві внутрішні течії – радикальна і помірна. Радикальне крило (його позиції розділяли, перш за все, активісти РСПЗ з Самари і Москви, підтримані у ряді питань учасниками РСПЗ з України, Білорусі і деякими російськими делегатами) відстоювало концепцію екологічного соціалізму або екологічного анархізму. За його уявленням, коріння сьогоденної екологічної, економічної і політичної кризи слід шукати в пануванні людини над людиною і над природою. Тому вихід з кризи вони бачать у встановленні гармонії між людиною і природою і між людьми, в створенні вільного екологічного, соціального, солідарного і антиавторитарного суспільства.

Була проголошена резолюція про створення Партії Зелених, що включала в основному положення, що відстоюються радикальним крилом. За пропозицією радикалів з'їзд прийняв також заяву про соціально-економічну політику уряду, де засуджувався план підвищення цін і «шокотерапіяМ» [3:41].

В резолюції про проголошення створення Партії Зелених, прийнятій на відкритому з'їзді Руху за створення Партії Зелених (Москва, 24–25 березня 1990 р.), говориться: «Ми, учасники відкритого з'їзду Руху за створення Партії Зелених, враховуючи екологічну, соціальну, політичну і економічну ситуацію, що склалася в СРСР проголошуємо створення Партії Зелених. Ми бачимо нашу партію необмеженою рамками територіальних утворень. Але не

перешкоджаємо при цьому створенню республіканських і регіональних Партиї Зелених [5]. Ми маємо намір використовувати законодавчі інститути як трибуну для пропаганди своїх поглядів і ідей, для протистояння тоталітаризму, авторитаризму, шовінізму, екофашизму».

З'їзд голосуванням обрав тимчасовий орган – Раду регіональних координаторів. Перший з'їзд партії був проведений у червні 1990 р. в Самарі. У ньому брали участь 56 делегатів із 25 міст країн (Росії, України, Казахстану). Частина представників була від нещодавно створених місцевих організацій партії і мала чіткий «імперативний мандат», інші ж прибули від місцевих екологічних організацій, що оголосили себе членами партії. Із-за технічних складнощів не змогли приїхати делегати з Білорусі та з півдня Росії.

А до того часу відповідно до внутріпартійних принципів автономії і базисної демократії – кожна організація працює самостійно. Так, Зелені з Ленінграда, Брянська та інших міст країни увійшли до руху «Демократична Росія». А Зелені Москви, Нижнього Новгорода, Самари, Новокуйбишевська відмовилися підтримати «Демократичну Росію» і її економічні проекти в дусі програми «500 днів», вважаючи їх антиекологічними і антисоціальними. Одночасно вони підтвердили свою опозицію центральному керівництву країни. Організації цих регіонів орієнтувалися на об'єднання сил лівої альтернативи, прихильників самоуправління (анархістів, соціалістів, Зелених). У Москві і області Самари досягнуті угоди про створення Лівого блоку [11:93].

В цей час в Партії Зелених йде процес формування знизу, який, як показує досвід Зелених за кордоном, може продовжитися декілька років. Основні акції – протести проти атомних, хімічних або інших промислових або військових об'єктів, а також парламентська робота здійснюються автономно, на місці. Серед могутніх (міжрегіональних і міжреспубліканських) заходів слід згадати створення табору протесту проти АЕС в Балаково на Волзі, пікетування і блокаду станції літом 1990 р. У цій акції брали участь Зелені і анархісти з різних регіонів Радянського Союзу. З'явилися друковані видання, що в тій або іншій мірі відображали позиції Зелених. Наприклад, до радикального крила руху близька «Третя дорога», що видавалось у Дзержинську (Нижегородська область). У Челябінську, Красноярську, Ленінграді та інших містах існувало декілька організацій, що вважали себе частиною Партії Зелених [4:96].

25 травня 1991 р. у рамках партійного руху Зелених, який виник з проголошенням Партії Зелених в СРСР, виділилась незалежна Російська Партія Зелених. Було прийнято статут і декларацію, обрано керівні органи партії. На час створення Російська Партія Зелених налічувала біля тисячі осіб із 20 міст. Через рік чисельність партії збільшилось до 26 тисяч. Оскільки в статуті партії передбачена повна самостійна регіональна структура тих, хто увійшов до Російська Партія Зелених, то з моменту утворення організації активна робота велася на місцях (виявлення екологічно небезпечних підприємств і боротьба за їх закриття, допомога винахідникам – екологам, боротьба за дотримання громадянських і соціальних прав громадян). На

території СРСР діяло небагато міжнародних екологічних ініціатив. Тоталітарна система представляла для них несприятливий ґрунт. Тільки Грінпіс зробив декілька спроб відкриття вітчизняного філіалу.

Екологічний рух зіткнувся з ідеологією монополією комуністів. Комуністичні настрої ніяк не сприяли розвитку екологічного мислення, тому в колі учасників руху розпочалась робота з опрацювання своїх альтернативних концепцій протидіючих традиційним технологічним ідеям. Зелені не були однодумцями, в цьому питанні з'явилося багато варіантів екологічного бачення світу, на базі яких і стали формуватися основні течії Зелених. Екоанаргізм (інша назва – екосоціалізм) – концепція заснована на ідеях без державного самоуправління екологічного і вільного суспільства. Екоанархісти бачать корні кризи відносин з природою в соціальних причинах, що породили індустріальну модель розвитку. Виступають за повний розрив із логікою індустріалізму у будь-якій його формі. Як альтернативу екоанархісти пропонують базисно-демократичне суспільство без керування людиною над людиною і людини над природою. Екоанархізм є однією з одпрацьованих ідеологічних концепцій, його принципів дотримуються Зелені Новгородського краю – «Самаровський Союз Зелених».

Список використаних джерел

1. Батька «зелених» нащадки розчарували. Юрій Щербак піддав критиці Партію зелених і заявив про намір обиратися до парламенту зі «справжніми зеленими» // Молодь України. – 2001. – 30 серпня. – С. 1.
2. Бітнер О. Партз'їздівська хроніка // Уряд. кур'єр. – 2005. – 11 жовтня. – С. 5.
3. Беляков О. Партія Зелених України. Нотатки після установчого з'їзду // Рідна природа. – 1990. – № 4. – С.41 – 45.
4. Дамье В. В. Партія «зелених» в СРСР // Соціал.полит.наук. – 1991. – № 8. – С. 94 – 97.
5. Зареєстровано ще одну партію. Партію зелених України // Рад.Україна. – 1991. – 30 травня.
6. Катастрофа на ЧАЕС завжди в полі зору Зелених від 9 квітня 2006. – Режим доступу : http://greenparty.ua/news/greenparty/green-party_1180.html
7. Кириндясов Г. Не зради форми проводили позавчора «неформали» громадський мітинг «Екологія і ми» // Вечірній київ. – 15 листопада 1988.
8. Литвин В. Асоціація «Зелений світ і партія зелених України» // Політика і час. – 1991. – № 9. – С.53 – 57.
9. Міщенко Ю. Проблеми України проблеми світу (Українська організація «Зелений світ») // Всесвіт. – 1990. – № 6.
10. Олефіренко В. Завтра буде пізно // Зелений світ. – Січень 1994.
11. Партія зелених України // Комуніст України. – 1991. – № 5. – С. 93 – 99.
12. Ребкало В. А. Партії та громадсько-політичні рухи: світовий досвід і Україна: конспект лекцій до навч.дисциплін / Нац. академ. держ. упр. при Президентові Укр.-К.' 2004. – 85 с.

13. ЦДАГО. Ф. 1-Р. Центральний комітет Комуністичної партії України. – Оп. 32. – Ч. III. 1986-1991 рр. Спр. 2555. [Текст]. Початок – 13 січня 1989 р.' кінець – 10 квітня 1990 р. – 259 арк.
14. ЦДАГО. Ф. 1-Р. Центральний комітет Комуністичної партії України. – Оп. 32. – Ч. III. 1986-1991рр. Спр. 2337. [Текст]. Початок – 28 квітня 1986 р.' кінець – 2 липня 1986 р. – 31 арк
15. ЦДАГО. Ф. 1-Р. Центральний комітет Комуністичної партії України. – Оп. 32. – Ч. III. 1986-1991рр. Спр. 2401. [Текст]. Початок – 22 січня 1987 р.' кінець – 13 січня 1988 р. – 165 арк.
16. ЦДАГО. Ф. 1-Р. Центральний комітет Комуністичної партії України. – Оп. 32. – Ч. III. 1986-1991рр. Спр. 2768. [Текст]. Початок – 1 вересня 1990 р.' кінець – 21 грудня 1990 р. – 280 арк.
17. ЦДАГО. Ф. 1-Р. Центральний комітет Комуністичної партії України. – Оп. 32. – Ч. III. 1986-1991рр. Спр. 2611. [Текст].Початок – 28 лютого 1989 р.' кінець – 5 січня 1990 р. – 114 арк.
18. ЦДАГО. Ф. 1-Р. Центральний комітет Комуністичної партії України. – Оп. 32. – Ч. III. 1986-1991рр. Спр. 2583. [Текст]. Початок – 28 лютого 1989 р., кінець – 2 лютого 1990 р. – 40 арк.
19. Цимбалюк А. Зелений рух в Україні: Партія зелених України // Укр. слово.– 2001. – 9–15 серпня. – С. 4–5.

References

1. Bat'ka «zelenykh» nashchadky rozcharuvaly Yuriy Shcherbak pid dav krytytsi Partiyu zelenykh i zayavyv pro namir obyratysya do parlamentu zi «spravzhnimy zelenymy» // Molod' Ukrayiny. – 2001. – 30 serpnia. – S. 1.
2. Bitner O. Partz"yizdivs'ka khronika // Uryad.kur"yer. – 2005. – 11 zhovtnya. – S. 5.
3. Belyakov O. Partiya Zelenykh Ukrayiny. Notatky pislya ustanovchoho zyizdu // Ridna pryroda. – 1990. – № 4. – S. 41 – 45.
4. Dame V. V. Partyya «zelenykh» v SSSR // Sotsyal. polyt. nauk. – 1991. – № 8. – S. 94–97.
5. Zareyestrovano shche odnu partiyu. Partiyu zelenykh Ukrayiny // Rad. Ukrayina. – 1991. – 30 travnya.
6. Katastrofa na CHAES zavzhdy v poli zoru Zelenykh vid 9 kvitnya 2006. – Rezhym dostupu. :http://greenparty.ua/news/greenparty/green-party_1180.html
7. Kyryndyasov H. Ne zerady formy provodyly pozavchora «neformaly» hromadskyy mitynh «Ekolohiya i my» // Vechirniy kyyiv. – 15 lystopada 1988.
8. Lytvyn V. Asotsiatsiya «Zelenyy svit i partiya zelenykh Ukrayiny» // Polityka i chas. – 1991. – № 9. – S. 53–57.
9. Mishchenko Y U. Problemy Ukrayiny problemy svitu (Ukrayinska orhanizatsiya «Zelenyy svit») // Vsesvit. – 1990. – № 6.
10. Olefirenko V. Zavtra bude pizno // Zelenyy svit. – Sichen – 1994.
11. Partyya zelenykh Ukrayny // Komunyst Ukrayny. – 1991. – № 5. – S. 93–99.
12. Rebkalo V. A. Partiyi ta hromadsko-politychni rukhy: svitovyy dosvid i Ukrayina: konspekt lektsiy do navch. dystsyplin / Nau. akadem. derzh. upr. pry Prezydentovi Ukr. – K., 2004. – 85 s.
13. TSDAHO. F. 1-R. Tsentralnyy komitet Komunistychnoyi partiyi Ukrayiny. – Op. 32. – CH. III. 1986-1991rr. Spr. 2555. [Tekst]. Pochatok – 13 sichnya 1989 r., kinets – 10 kvitnya 1990 r. – 259 ark.

14. TSDAHO. F. 1-R. Tsentralnyy komitet Komunistychnoyi partiyi Ukrayiny. – Op. 32. – CH. III. 1986-1991 rr. Spr. 2337. [Tekst]. Pochatok – 28 kvitnya 1986 r., kinets – 2 lypnya 1986 r. – 31 ark.
15. TSDAHO. F. 1-R. Tsentralnyy komitet Komunistychnoyi partiyi Ukrayiny. – Op. 32. – CH. III. 1986-1991 rr. Spr. 2401. [Tekst]. Pochatok. – 22 sichnya 1987 r., kinets – 13 sichnya 1988 r. – 165 ark.
16. TSDAHO. F. 1-R. Tsentralnyy komitet Komunistychnoyi partiyi Ukrayiny. – Op. 32. – CH. III. 1986-1991 rr. Spr. 2768. [Tekst]. Pochatok – 1 veresnya 1990 r., kinets – 21 hrudnya 1990 r. – 280 ark.
17. TSDAHO. F. 1-R. Tsentralnyy komitet Komunistychnoyi partiyi Ukrayiny. – Op. 32. – CH. III. 1986-1991 rr. Spr. 2611. [Tekst]. Pochatok – 28 lyutoho 1989 r., kinets – 5 sichnya 1990 r. – 114 ark.
18. TSDAHO. F. 1-R. Tsentralnyy komitet Komunistychnoyi partiyi Ukrayiny. – Op. 32. – CH. III. 1986-1991 rr. Spr. 2583. [Tekst]. Pochatok – 28 lyutoho 1989 r., kinets – 2 lyutoho 1990 r. – 40 ark.
19. Tsymbalyuk A. Zelenyy rukh v Ukrayini: Partiya zelenykh Ukrayiny // Ukr. Slovo. – 2001. – 9-15 serpnya. – S. 4 – 5.

Стаття надійшла до редакції 10.04.2018 р.

И. Г. Коваленко-Чукина

Деятельность природоохранных организаций и их влияние на развитие Партии Зеленых

Статья посвящена деятельности природоохранных организаций и их влиянию на развитие Партии Зеленых, зарождению Зеленого движения и их развитию от общественных инициатив в мощные политические партии.

Зеленое движение, которое развивалось в СССР, положило начало формированию Зеленых организаций, которые действовали в пределах всей его территории. Несмотря на распад СССР, неформальные экологические организации не прекратили своего существования и, уже в независимых государствах, начали организовываться Партии Зеленых.

Ключевые слова: природоохранная организация, партия, Зеленое движение, общественные инициативы.

Z. G. Kovalenko-Chukina

Activities of environmental organizations and their impact on the development of the Green Party

The article is devoted to the activities of environmental organizations and their influence on the development of the Green Party.

The birth of the Green Movement and its development from public initiatives to powerful political parties.

The Green Movement, which developed in the USSR, laid the foundation for the formation of Green Organizations that acted within its entire territory. Despite the collapse of the USSR, informal ecological organizations did not cease to exist, and already in the independent states began to create the Green Party.

Keywords: environmental organizations, party, Green Movement, public initiatives.